

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.147:811.112.2

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНШОМОВНОГО ТВОРЧОГО ПИСЬМА

Андрійко І. Ф.

У статті обґрунтовуються можливість і необхідність застосування особистісно-орієнтованого підходу у навчанні творчого писемного мовлення майбутніх вчителів іноземних мов і характеризуються особливості його реалізації на основі порівняльного аналізу творчого і функціонального письма.

Ключові слова: іноземна освіта, особистісно-орієнтований підхід, іноземне творче письмо, продуктивне письмо, функціональне письмо, процесуальний метод, жанровий метод.

В статье обосновываются возможность и необходимость применения лично-ориентированного подхода в обучении творческой письменной речи будущих учителей иностранного языка и характеризуются особенности его реализации на основе сравнительного анализа творческого и функционального письма.

Ключевые слова: иноязычное образование, лично-ориентированный подход, иноязычное творческое письмо, продуктивное письмо, функциональное письмо, процессуальный метод, жанровый метод.

The author argues for the possibility and necessity of applying the learner-centered approach to teaching creative writing to future foreign language teachers and characterizes the peculiarities of its implementation, drawing on the comparative analysis of creative and functional writing.

Key words: foreign language teaching, learner-centered approach, foreign language creative writing, productive writing, functional writing, process approach, genre approach.

Антропоцентричність, тобто спрямованість на людину як особистість, є характерною ознакою багатьох сучасних педагогічних технологій [4; 8]. Гуманістична ідея врахування і розвитку не лише когнітивних, але і ціннісно-сміслових механізмів становлення особистості у навчально-виховному процесі не є новою і найбільш повно представлена сьогодні в особистісно орієнтованій моделі освіти (І. Д. Бех, 1998, Є. В. Бондаревська, 2007, В. В. Рибалка, 1998, В. В. Серіков, 2012, А. В. Хуторський, 2007, І. С. Якиманська, 1996, 2000). В останні два десятиріччя особистісно орієнтований підхід (далі – ООП) вважається визнаним методологічним принципом організації навчання різних дисциплін, зокрема й іноземних мов [3, с. 22; 5; 7, с. 14; 9, с. 17]. Проте як і будь-який інструментарій, він потребує певного удосконалення і корекції залежно від аспекту викладання, що зумовлює **актуальність** цієї розвідки. **Метою** статті є обґрунтування можливості і необхідності застосування ООП у навчанні іноземного писемного мовлення у мовному ВНЗ і виявлення особливостей його реалізації у цьому виді мовленнєвої діяльності.

Слід зазначити, що у методиці навчання іноземних мов (далі – ІМ) становлення особистісно орієнтованого підходу проходило у руслі комунікативного підходу до навчання ІМ, що бере свій початок у 70-ті рр. ХХ ст. у зв'язку з новою метою навчання – оволодіння ІМ як засобом спілкування, або комунікації [1, с. 105]. Найбільш детальне обґрунтування з психологічної точки зору ООП знайшов у працях І. О. Зимньої (1989; 1991), яка характеризує його з позицій теорії діяльності (О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн), теорії мовленнєвої діяльності (О. О. Леонтьєв, М. І. Жинкін, Л. С. Виготський), теорії міжособистісних відносин (А. В. Петровський, Б. Г. Ананьєв, Б. Ф. Ломов) і визначає його як "ситуативно-комунікативно-особистісно-діяльнісний підхід" [5, с. 35]. Таким чином, термін "особистісно орієнтований підхід" є по суті скороченою назвою комплексного комунікативно-діяльнісного

підходу до навчання ІМ і підкреслює його психолого-педагогічний аспект, його зверненість до суб'єкта навчання, першочерговість завдань розвитку особистості: її культури, досвіду, рефлексії, способів самоорганізації і самореалізації.

Отже, особистісно орієнтований підхід нерозривно пов'язаний із діяльнісним і компетентнісним підходами в освіті, оскільки, по-перше, може бути реалізований на заняттях з ІМ тільки у процесі безпосереднього виконання учнем / студентом певного виду мовленнєвої діяльності, а по-друге, він спрямований на формування у суб'єкта навчання певного рівня іншомовної комунікативної компетенції і набуття ним власного компетентнісного (життєвого) досвіду здійснення іншомовного спілкування. Компетентність як певна властивість людини не може бути передана, розтиражована викладачем, як навчальний матеріал або знання. Вона може бути лише здобута особистістю власноруч завдяки її життєтворчій активності у різних видах людської діяльності [9, с. 12]. Без прояву активності, без актуалізації людиною свого "Я" було б неможливе, як слушно зауважує В. В. Серіков, відтворення на нашій планеті суто людських феноменів: творчості, моральних і естетичних цінностей, діалогу, взаєморозуміння, інновацій, демократії [9, с. 433]

У зв'язку з цим ООП розглядає учня як активного творчого суб'єкта навчальної діяльності і вимагає врахування його індивідуально-психологічних особливостей, здібностей, інтересів, потреб, існуючих знань у різних галузях, життєвого досвіду, емоційного стану, морально-етичних цінностей [1, с. 129].

Під впливом ООП, який став розроблятися через духовну кризу сучасної техногенної цивілізації і кризи предметно-знаннєвої парадигми освіти, методика навчання ІМ переглянула трактування таких базових понять, як "навчання" та "освіта", і, відповідно, внесла зміни у формулювання цільового та змістового компонентів навчання. Замість терміна *навчання ІМ* останніми роками набув поширення запропонований Ю. І. Пассовим більш ємкий термін *іншомовна освіта*. Метою іншомовної освіти на відміну від традиційного навчання ІМ проголошується не формування знань, навичок і умінь для практичних цілей, а розвиток вторинної мовної особистості (у термінології І. І. Халєєвої і Н. Д. Гальскової), homo moralis (у термінології Ю. І. Пассова) – людини духовної, моральної, яка не тільки щось знає і вміє, але творить і хоче діяти, має певні ціннісні орієнтири у житті, володіє культурою праці, споживання, спілкування, пізнавального процесу, світосприйняття, естетичного опанування дійсності [7, с. 10–18]. Саме культура як система цінностей наповнює зміст освіти. Іншомовну освіту Ю. І. Пассов тлумачить як процес передачі іншомовної культури з боку викладача і процес присвоювання її з боку учня. Змістом цього процесу є становлення ключових *функцій особистості*: вибірковості, рефлексії, смислоутворення, прийняття відповідальності, орієнтації на іншу людину як джерело власного розвитку, саморегуляції, креативності, внутрішньої свободи (у прийнятті рішень, у ситуації вибору) [9, с. 427]. Якщо не брати до уваги критику Ю. І. Пассова щодо компетентностей і компетентнісного підходу, то можна стверджувати, що його культуросообразна модель іншомовної освіти є чудовим прикладом реалізації особистісно орієнтованого підходу в сфері викладання ІМ. Вона підтверджує тезу про те, що будь-яка особистісно орієнтована освіта – це завжди одна з культурологічних, гуманітарних моделей освіти, що протистоїть технократичним, прагматичним, функціональним підходам і технологіям, оскільки основу її змісту складають важливі особистісні характеристики індивіда.

Розмірковуючи над можливістю застосування основних положень ООП у розвитку іншомовної комунікативної компетенції студентів старших курсів мовних факультетів у такому складному виді мовленнєвої діяльності, як письмо, ми на основі багаторічних спостережень і отриманих експериментальних даних прийшли до висновку, що саме словесно-художня творчість студентів, або творче письмо, є тим благодатним ґрунтом, на якому ідеї особистісно орієнтованої освіти можуть дати гарні результати. З метою аргументації цієї тези, а також з метою з'ясування сутності ООП у навчанні іншомовного творчого письма вважаємо за доцільне провести порівняльний аналіз іншомовного творчого письма та інших видів продуктивного письма.

Термін *іншомовне творче письмо* (далі ІТП) ми розуміємо як уміння створювати оригінальні авторські тексти літературного характеру з опорою на власну фантазію, уяву, життєвий і читацький досвід, рефлексію. Творче письмо має за мету розкриття власної картини світу, самовираження того, хто пише, здійснення емоцій-

ного впливу на читача. Продуктом цього виду писемно-мовленнєвої діяльності є власні оповідання, короткі історії, психологічні нариси, сповіді чи епістолярні твори.

Продуктивне письмо, за визначенням О. Б. Тарнопольського – це письмо для практичних цілей (ділове / приватне листування, оголошення, автобіографія, заява, резюме, реферат тощо) і письмо для академічних цілей (есе, анотація, стаття, рецензія, доповідь, презентація, проект) [10, с. 99–100]. У методиці навчання ІМ існує загальна думка, що продуктивне письмо вже є свідомим довільним актом творчості і самовираження того, хто пише, і тому, з дидактичної точки зору, його достатньо для розвитку всіх складових компонентів іншомовної комунікативної компетенції у письмі майбутніх учителів ІМ. Питання про навчання творчого (креативного) письма майже не розглядається [6, с. 8; 10, с. 94–95].

Ми поділяємо думку німецьких методистів Ф. Германнса (F. Hermanns, 1988) та П. Портманна (P. Portmann, 1991), які характеризують такі види продуктивного письма як *комунікативно-прагматичне, або функціональне, письмо*, оскільки в основу їх навчання покладено протилежний до ООП функціональний жанровий підхід [2]. Прагматизм цього підходу виявляється у тому, що навчання іншомовного писемного мовлення носить професійно спрямований характер, як і навчання ІМ у цілому, і має на меті формування перш за все тих умінь, які будуть потрібні студентам в їхній майбутній професійній діяльності: вміння запиту, передачі, збереження та обробки інформації, вміння надавати аргументи, докази, коментарі, оцінку, робити висновки, посилання, виражати власне ставлення до об'єкта письма тощо [10, с. 75–76]. Предметом навчання виступають логіко-композиційні структури різних за комунікативною метою жанрів текстів (Textsorten), функції текстів та мовні засоби їх вираження (способи зв'язку, аргументації, вираження комунікативного наміру, топікальні ланцюжки, ідіоматичні вирази тощо).

Характерною рисою більшості таких жанрів текстів є їх належність до офіційно-ділового, публіцистичного або наукового стилю мовлення і, як наслідок цього, пріоритет готових мовних форм: спеціальної лексики, кліше, штампів, стандартних зворотів, скорочень, стислих синтаксичних конструкцій, пасивного стану, номінальних груп тощо. Головною метою студентів під час текстової діяльності є правильне використання вивчених мовних засобів у писемній комунікації. Правильність такого письма означає не стільки граматичну чи лексичну правильність, скільки комунікативну правильність мовлення, тобто його стилістичну адекватність щодо ситуації спілкування, його автентичність, прийнятність з боку носіїв мови. Основу навчання функціонального письма завжди складає граматичний, стилістичний, соціокультурний аналіз тексту-зразка або контрастивний аналіз декількох відібраних текстів різних жанрів. Таким чином, студенти отримують знання того, що "робить текст текстом", і навички та вміння писемного висловлювання думок іноземною мовою.

За своїм характером і метою функціональне письмо пов'язане і опосередковує такі види людської діяльності, як науково-дослідну і управлінську діяльність (термін В. Я. Ляудис, 1983), і може бути включене до сфери виробничої (матеріально-практичної) діяльності, а також частково до сфери культурологічного спілкування (термін І. І. Халєєвої, 1989).

За особистісно орієнтованого підходу до навчання іншомовного писемного мовлення змінюється вектор процесу навчання студентів: від продукту письма як предмета до процесу писемно-мовленнєвої діяльності, від тексту до автора тексту. Саме процес породження тексту служить відправною точкою у навчанні студентів іншомовного писемного мовлення. Це означає, що процес навчання будується не як лінійний ланцюжок мовних, репродуктивних, репродуктивно-продуктивних і, нарешті, продуктивних вправ з метою поступового формування знань, навичок та умінь, а як продуктивна навчальна ситуація, метою якої є створення студентами власних творів, а не репродукування чужих текстів. Мовні засоби вивчаються у контексті процесу написання твору. Створюючи власний текст, автор реалізує себе не як носій певної соціальної ролі, а насамперед як особистість, оскільки висловлює при цьому свої почуття, переживання, думки, суб'єктивні погляди на життя. Твори, які несуть у собі індивідуальний досвід, характер, миттєвий настрій того, хто пише, належать здебільшого до літературно-художнього стилю мовлення і не мають суворої, однотипної структури та стандартного набору мовних засобів. Звідси зрозуміло, що мета навчання іншомовного письма на основі ООП децю інша, а саме: формування у студентів навичок і умінь створення оригінальних авторських текстів літературного характеру.

Це вимагає неабиякої творчості і фантазії від студентів, тому ми і позначаємо такий вид письма як "творче (креативне) письмо" або "особистісно орієнтоване письмо".

Відповідно до мети змінюються і компоненти змісту. В першу чергу це стосується психологічного (процесуального) аспекту – набору вмінь. Виходячи з механізму художньої творчості і стадій роботи митця, ми визначили дві групи вмінь студентів зі створення власних оригінальних авторських текстів.

Першу групу становлять загальні уміння, характерні для будь-якої писемно-мовленнєвої діяльності, а саме: 1) уміння об'єктивації (термін Д. М. Узнадзе), тобто усвідомлення, в нашому випадку – стилевих і жанрових особливостей іноземної лірико-епічної прози та механізму породження художнього твору; 2) уміння упередження власного тексту (термін М. І. Жинкіна); 3) уміння критики тексту (термін М. І. Жинкіна).

До другої групи входять специфічні вміння, потрібні для створення лише лірико-епічних текстів (оповідань, історій тощо): 1) уміння створювати словесний портрет персонажа; 2) уміння описувати час і місце дії; 3) уміння передавати настрої, думки, почуття героїв; 4) уміння оцінювати події та персонажі, робити висновки і висловлювати власну точку зору; 5) уміння логічно й послідовно розвивати сюжет оповідання; 6) уміння вести розповідь як в об'єктивній, аукторіальній формі від 3-ої особи, так і в суб'єктивній, персональній формі від 1-ої особи.

На відміну від продуктивного функціонального письма творче особистісно орієнтоване письмо опосередковує інший вид людської діяльності – словесну творчість (В. Я. Ляудис) – і реалізується у сфері культурологічного спілкування (І. І. Халєєва) або у сфері художньої комунікації (А. І. Домашнєв).

Суттєві відмінності функціонального і особистісно орієнтованого підходів до навчання іншомовного писемного мовлення подано у порівняльній таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні характеристики функціонального та особистісно-орієнтованого підходів до навчання іншомовного писемного мовлення

Критерії зіставлення	Функціональний підхід (функціональне письмо)	Особистісно орієнтований підхід (особистісно орієнтоване письмо)
1. Комунікативна мета писемно-мовленнєвої діяльності	Вирішення конкретного одиничного практичного завдання, напр.: запит або передача інформації	Розкриття власної картини світу, свого творчого потенціалу, здійснення емоційної інтеракції з іншими особистостями
2. Функція автора твору як суб'єкта діяльності	Носій певної соціальної ролі	Особистість / індивідуальність зі своїм внутрішнім світом, інтелектом, думками, почуттями, характером
3. Сфера людської діяльності, в якій використовується цей вид письма	Сфера матеріально-практичної, виробничої діяльності, частково сфера культурологічного спілкування	Сфера культурологічного спілкування
4. Мета навчання іншомовного писемного мовлення	Формування необхідних з т. зв. навчальної і професійної діяльності навичок і умінь продуктивного письма	Формування навичок і умінь створення оригінальних авторських текстів літературного характеру
5. Зміст навчання (лінгвістичний компонент – текстовий і мовний матеріал)	Автентичні тексти офіційно-ділового, публіцистичного, наукового стилів, жанри есе, статті, звіти, тексти доповідей, презентації, ділові і приватні листи, резюме, реферати тощо. Спецлексика, кліше, штампи, звороти, скорочення тощо.	Автентичні тексти літературно-художнього стилю, жанри лірико-епічної прози: оповідання, історії, нариси, сповіді, щоденникові записи. Стилїстичні засоби різних рівнів
6. Методи і прийоми навчання	Текстуальний і жанровий методи (підходи): орієнтація на текст як кінцевий продукт. Прийоми – аналіз тексту-зразка та його наслідування	Процесуальний метод (підхід) і частково жанровий: орієнтація на автора тексту і на процес (етапи) породження тексту. Прийоми для рефлексії, уяви і фантазії, аналізу

Отже, ООП дозволяє формувати у студентів здатність практичного користування іншомовним писемним мовленням не тільки як засобом спілкування і пізнання, але й творчості відповідно до досягнутого програмного рівня володіння ІМ. Особливість реалізації особистісно орієнтованого підходу у навчанні творчого письма полягає у тому, що основна увага і викладача, і студента приділяється не тексту як продукту письма, а процесу (етапам і прийомам) створення тексту і вирішенню насамперед емоційних, а вже потім розумових і лінгвістичних завдань автора. Вправлення у творчому письмі позитивно впливає на весь спектр професійних і загальнолюдських якостей і здібностей майбутнього вчителя ІМ. Перспективи подальшої розвідки вбачаємо в уточненні ролі викладача, а також способів і критеріїв контролю в процесі навчання студентів іншомовного творчого письма.

Література

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Андрійко І. Ф. Зарубіжні методичні концепції навчання іншомовного писемного мовлення та їх застосування в українському вузі / І. Ф. Андрійко // Іноземні мови. – 2001. – № 3. – С. 22–25.
3. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 4-е изд., стер. – М. : Издательский центр "Академия", 2007. – 336 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку / И. А. Зимняя. – М. : Русский язык, 1989. – 219 с.
6. Мазунова Л. К. К вопросу о системе обучения иноязычному письму в языковом вузе / Л. К. Мазунова // Иностранные языки в школе. – 2005. – № 4. – С. 6–12.
7. Пассов Е. И. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного / Е. И. Пассов, Н. Е. Кузовлева. – М. : Русский язык. Курсы, 2010. – 568 с.
8. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А. С. К., 2001. – 256 с.
9. Сериков В. В. Развитие личности в образовательном процессе: монография / В. В. Сериков. – М. : Логос, 2012. – 448 с.
10. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 288 с.